

วาทกรรมอาณานิคมของสยามในลิลิตพายัพ
Siamese Colonial Discourse in *Lilit Payap*

ธีรพัฒน์ พูลทอง*

Tirapat Poolthong

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ลิลิตพายัพ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเด่นคือ เป็นงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาโดยเสนอให้เห็นวิเทโศบายทางการเมืองของชนชั้นนำสยามที่เดินทางไปยังมณฑลพายัพเมื่อ พ.ศ.2448 ลิลิตพายัพบรรยายสภาพที่แตกต่างกันระหว่างเมืองหลวงกับชนบท นอกจากนั้นยังสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์ผ่านการบรรยายดินแดนที่ไปสำรวจ ผู้คน ภูมิศาสตร์ และทรัพยากรธรรมชาติ ในมุมมองแบบหลังอาณานิคม ลิลิตพายัพเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมอาณานิคมเพื่อหลอมรวมลัทธิให้กลายเป็นมณฑลภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรสยามตามกระบวนการอาณานิคมภายใน

คำสำคัญ: ลิลิตพายัพ; แนวคิดหลังอาณานิคม; อาณานิคมภายใน

Abstract

This article aims at analyzing King Vajiravuth's *Lilit Payap* from Postcolonial perspectives. It is found that the book owns its prominent characteristics: ethnographic elements pursuing Siamese political strategy and colonial discourse towards Lanna in 1905. *Lilit Payap* recounts differences

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. ติดต่อได้ที่: tirapat_poolthong@hotmail.com

between the city and the rural. Furthermore, it constructs a geo-body through narratives on unfamiliar land, local people, geographical features, and natural resources. Under Postcolonial eyes, *Lilit Payap* reproduces Siamese colonial discourse and conveys the internal colonization projects against Lanna.

Keywords: *Lilit Payap*; Postcolonialism; internal colonization

บทนำ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงที่สยามต้องเผชิญกับประเทศมหาอำนาจโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งแข่งขันกันล่าอาณานิคม การขูดคลองสุเอซเมื่อ พ.ศ.2413 นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่าสยามจะไม่ได้อยู่ในฐานะอาณานิคมของประเทศตะวันตก แต่กระแสของเศรษฐกิจ อำนาจทางการเมือง และวัฒนธรรมตะวันตกสามารถเข้าถึงเอเชียได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้สถาบันการปกครองและสังคมแบบเก่าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องปรับเปลี่ยนด้านการเมืองและเศรษฐกิจให้สอดคล้องโดยใช้ยุทธศาสตร์การปกครองแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (วิไลเลขา ถาวรธนาสาร, 2545: 88) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า ทางรอดของสยามนั้นอยู่ที่การจัดให้เมืองประเทศราชที่รวมกันอยู่อย่างหลวมๆ ตามระบบเดิมผนึกเข้ามาให้มันคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือเป็นระบบบริหารเดียวกันทั่วราชอาณาจักร ซึ่งหมายถึงความประสงค์ของสยามที่ต้องการสร้างรัฐประชาชาติ (national state) ขึ้นมาให้ได้ โดยเริ่มด้วยระบบบริหารแบบมณฑลเทศาภิบาลร่วมกับการมีเทคโนโลยีการคมนาคมใหม่ที่ทันสมัย โดยเฉพาะทางรถไฟซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริมความเจริญทางเศรษฐกิจและที่สำคัญที่สุดคือการผนวกดินแดนของสยามเข้าด้วยกัน (วิไลเลขา ถาวรธนาสาร, 2545: 114, 118)

เนื่องจากล้านนามีพื้นที่ติดต่อกับหัวเมืองมอญของพม่า เป็นโอกาสให้ประเทศตะวันตกสามารถติดต่อค้าขายและแทรกแซงทางการเมืองได้สะดวก โดยเฉพาะธุรกิจป่าไม้ตามเขตแดนพม่าของอังกฤษขยายมาสู่ล้านนา เจ้านายเมืองเหนือให้พ่อค้าชาวมอญพม่าซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษทำสัมปทานป่าไม้ในล้านนาอย่าง

กว้างขวาง ผลประโยชน์จากการทำธุรกิจนี้มีสูงมากจนเกิดความขัดแย้งกรณีพิพาทระหว่างเจ้าเมืองเชียงใหม่กับพ่อค้าไม้ฟ้องร้องมาถึงรัฐบาลสยามให้ช่วยแก้ไข (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2552: 133) พระองค์ทรงใช้วิธีไกล่เกลี่ยป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งอันอาจเกิดขึ้นจากชาวต่างประเทศที่แข่งขันในทางการค้า นโยบายทางเศรษฐกิจและการปกครองในครั้งนั้นจึงกระทำโดยผ่อนผันไปตามความต้องการของมหาอำนาจอาทิ การทำสัญญาอนุญาตให้นานาประเทศเข้ามาค้าขายได้อย่างสะดวกและไม่ลำเอียง โดยเฉพาะกิจการป่าไม้และเหมืองแร่ (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2556: 184, 186)

ภายในวงล้อมของพื้นที่โดยรอบซึ่งตกอยู่ภายใต้การครอบครองของตะวันตก พระองค์ต้องทำภารกิจสองประการควบคู่กันไป คือ การรักษารัฐบาลแบบจารีตไว้ พร้อมกับการสร้างรัฐชาติขึ้นมาใหม่ในแบบที่มหาอำนาจยอมรับ คือ มีประชากรเขตแดนที่แน่นอน มีรัฐบาล และอำนาจอธิปไตย (โดม ไกรปรกรณ์, 2547: 5) เพื่อสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระองค์จึงทรงดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยการสร้างความเจริญแก่ท้องถิ่น โดยจัดระเบียบราชการแผ่นดิน มีการโอน การรวมและย้ายเมืองต่างๆ เพื่อประโยชน์ทางการปกครองและการค้า ผนวกกับวิกฤติจากการขยายอิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษในการวางโครงการสร้างทางรถไฟเชื่อมระหว่างอินเดียนกับจีนตอนใต้ผ่านเขตแดนภาคเหนือตอนล่าง ทำให้รัฐบาลกรุงเทพต้องตัดสินใจตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ โดยมีเป้าหมายในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากค่าระวางบรรทุกสินค้าผ่านทางรถไฟเพิ่มขึ้น เป็นการป้องกันการฉกฉวยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทางรถไฟและการแทรกแซงจากฝ่ายอังกฤษด้วย (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2556: 175, 179)

ลิลิตพายัพเป็นบันทึกการเดินทางเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เปิดทางรถไฟที่ตำบลบ้านภาชี เมื่อ พ.ศ.2448 โดยมีพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธตามเสด็จ จากนั้นพระบรมโอรสาธิราชฯ พร้อมเหล่าบรรดาขุนนางได้เดินทางต่อไปยังมณฑลพายัพหรือล้านนา ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษามีสมมติฐานในการอ่านว่า ลิลิตเรื่องนี้น่าจะเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของชนชั้นนำสยาม คือ แนวคิดการสร้างความสำเร็จเพื่อชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงภาระหน้าที่ของชนชั้นนำในด้านการนำพาประเทศไปสู่ความก้าวหน้าแบบศิวิไลซ์

ตามเยี่ยงอย่างชาติตะวันตกโดยเฉพาะรูปแบบการปกครอง ความเจริญก้าวหน้า ในทางความรู้และเทคโนโลยีแบบอังกฤษ เริ่มตั้งแต่การเปิดทางรถไฟ การเปิดถนน และการเปิดโรงเรียน นอกจากนี้ การปฏิรูปการปกครองของอาณาจักรล้านนาให้เป็น แบบมณฑลเทศาภิบาลในนามมณฑลพายัพ โดยลดบทบาทและอำนาจของเจ้าเมือง ประเทศราชลงเป็นข้าในพระเจ้ากรุงสยาม ก็เป็นกลไกของการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ ขึ้นมา ซึ่งก่อให้เกิดสภาพพื้นที่และผู้คนที่ถูกควบคุมโดยอำนาจจากส่วนกลาง กรุงเทพฯ ทำให้มณฑลพายัพต้องตกเป็นอาณานิคมภายในดินแดนสยาม

แนวคิดที่ใช้ในการอ่าน

การอ่านวรรณคดีด้วยวิธีอ่านแบบโต้กลับ (reading back) เกิดจากแนวคิด หลังอาณานิคม (Postcolonialism) ที่แยกระหว่างโลกตะวันตกกับโลกตะวันออก ซึ่ง เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) เป็นผู้เปิดประเด็นไว้ในหนังสือ *Orientalism* จิราจรัตน์ ประยูรวงษ์ (2545: 13) กล่าวว่า

“บุรพคตินิยม” หรือ “Orientalism” คือวาทกรรมที่ตะวันตกมี ต่อตะวันออก ... เป็นความสัมพันธ์แบบนายกับทาสที่ตะวันตก มองว่าตะวันออกคือความเป็นอื่น (otherness) กล่าวคือ ตะวันตก มองว่าตนมีอำนาจและเหนือกว่าตะวันออกในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น ด้านการเมือง วัฒนธรรม ศีลธรรม หรือปัญญา เพราะฉะนั้น ตะวันตกจึงมีสิทธิที่จะครอบงำตะวันออกในเชิงวัฒนธรรม (hegemony)

แนวคิดเชิงวิพากษ์ของซาอิดคือการชี้ให้เห็นว่า ความรู้เป็นรากฐานสำคัญของลัทธิอาณานิคมเพราะอิทธิพลของภาษา วรรณกรรมที่ทั้งคนตะวันตกและ “คนอื่น” ที่มีใช้ตะวันตกต่างก็เชื่อใน “ความเหนือกว่า” ของตะวันตก ดังนั้น คนตะวันตกจึงถือว่าตนเองมี “ภารกิจ” ที่จะต้องเข้ามาสร้างให้ผู้คนในดินแดนที่ด้อยกว่าบังเกิดความ “ศิวิไลซ์” ขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้อารยธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ไม่ใช่ตะวันตกถูก กดทับอยู่ภายใต้ความคิดดังกล่าว (ธีระ นุชเปี่ยม, 2552: 361) ด้วยเหตุนี้ การศึกษา งานเขียนโดยใช้แนวคิดแบบหลังอาณานิคมจึงต้องการโต้กลับวาทกรรมอาณานิคมใน

งานเขียนของชาติอาณานิคม เพื่อชี้ให้เห็นพฤติกรรม โลกทัศน์ และอุดมการณ์ที่คนจักรวรรดิ (empire) ตะวันตกมีต่อคนในอาณานิคมตะวันออกซึ่งต้องอาศัยความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นแนวคิดร่วม การอ่านวรรณคดีในลักษณะดังกล่าวนี้ ชาอิตเรียกว่า “contrapuntal reading” ซึ่งถนอมนวล หิรัญเทพ (2546: 23) แปลว่า “การอ่านประสานเสียง”

ในหนังสือชื่อ *Culture and Imperialism* (1993) ของชาอิต อธิบายว่า การอ่านประสานเสียงเป็นวิธีอ่านวรรณกรรมและวิเคราะห์ความหมายที่อยู่ในตัวบท โดยรู้เท่าทันอุดมการณ์ทางอำนาจที่ซ่อนเร้นในวรรณกรรมหลักของชาตินิยมยุโรป (สุริยาสุไลมาน, 2552: 128) เพื่อเผยให้เห็นความเกี่ยวข้องหรือการปรากฏอยู่ของจักรวรรดินิยมซึ่งอาจซ่อนเร้นอยู่ ทั้งนี้ ผู้อ่านต้องมีความตระหนักรู้ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของเรื่องราวนั้นๆ ทั้งประวัติศาสตร์กระแสหลักและประวัติศาสตร์อื่นๆ ที่ถูกกดทับโดยวาทกรรมกระแสหลักด้วย (ถนอมนวล หิรัญเทพ, 2546: 23) ซึ่งชาอิตเสนอวิธีการที่จะ “ชำระล้าง” ทฤษฎีหรือระบบคุณค่าสากลของตะวันตก 3 วิธี คือ เริ่มจากการคำนึงถึงประสบการณ์ของทั้งชาติตะวันตกและนอกตะวันตกไปด้วยกันในฐานที่มีส่วนผูกพันกับจักรวรรดินิยม หรือเรียกว่า การพินิจประวัติศาสตร์แบบประสานเสียง ในส่วนที่สองคือ ผู้อ่านต้องปราศจากกรอบบังคับทางความคิด มีจินตนาการถึงทฤษฎีหรือการปฏิบัติในการปลดปล่อยที่เป็นอิสระ และสุดท้ายคือ ผู้อ่านไม่ควรยึดติดกับเจตารมณ์ แนวคิดหรือกรอบความคิดใดที่เป็นที่ยอมรับกันอยู่ แต่ควรให้ความสำคัญแก่พลังที่มีพลวัตและไม่มีลักษณะของการสร้างเรื่องเล่าแบบเบ็ดเสร็จเพียงเรื่องเดียว (ถนอมนวล หิรัญเทพ, 2546: 25)

ในบทความนี้ นอกจากจะใช้แนวคิดหลังอาณานิคมของชาอิตในการทำ ความเข้าใจลัทธิพิชิตแล้ว ผู้ศึกษายังได้รับอิทธิพลแนวคิดเรื่องการสร้างอาณานิคมภายใน (internal colonization) ซึ่งเสนอโดยธงชัย วินิจจะกูล (2555: 391-420) ในบทความเรื่อง คนอื่นในแดนตน: การเดินทางและความแตกต่างทางพื้นที่ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชนภายใต้การปกครองของสยาม (“The Others Within and Ethno-Spatial Differentiation of Siamese Subjects”) ว่า

การสร้างชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Construction) เป็นส่วนหนึ่งของโครงการอาณานิคม ในการที่จะกำหนดและควบคุมคนอื่นๆ โดยชาวตะวันตก (The Other of the West) ควบคู่กันไปกับการบริหารจัดการของอาณานิคม ในส่วนของผู้ปกครองสยามเองก็มีโครงการของตนเองเกี่ยวกับประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง เป็นโครงการที่จะยืนยันความเหนือกว่าของตนอันเป็นเหตุผลในการสนับสนุนการปกครองของตนเหนือกลุ่มชนส่วนที่เหลือของประเทศภายในอาณาเขตของรัฐที่กำลังพัฒนาขึ้นมา โครงการดังกล่าวเป็นโครงการเกี่ยวกับคนอื่นๆ ที่อยู่ใน (The “Other within”) (ธงชัย วินิจจะกูล, 2555: 395)

ดังนั้น การอ่านลิลิตพาว์พในฐานะบันทึกทางชาติพันธุ์วรรณนาจึงเป็นสิ่งที่มีความเป็นไปได้ในการทำความเข้าใจโครงการอาณานิคมของชนชั้นนำสยามที่กระทำต่อพื้นที่และผู้คนในมณฑลพาว์พ เพื่อให้เห็นเจตจำนงทางการเมืองของชนชั้นนำสยามในสมัยที่ต้องเผชิญกับนโยบายอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจซึ่งมุ่งที่จะเข้ามาแสวงผลประโยชน์ในดินแดนประเทศราชของสยาม และปฏิกิริยาของชนพื้นเมืองล้านนาในมุมมองของสยามด้วย ทั้งนี้ ได้มีผู้เขียนงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับลิลิตพาว์พทั้งในแง่อาณานิคมและหลังอาณานิคมไว้ ดังนี้

อัญชลี ภูตะกา (2553: 257-261) ศึกษาลิลิตพาว์พไว้เป็นส่วนหนึ่งในวิทยานิพนธ์ดุสิตวิทยบัณฑิตเรื่อง “พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: วรรณคดีกับการสร้างชาติ” อัญชลีเสนอว่า แนวคิดในลิลิตพาว์พคือการแสดงให้เห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์กับชาติ การเสด็จเปิดทางรถไฟจึงหมายถึงพระมหากษัตริย์ที่พระมหากษัตริย์มีต่อประชาชน เพราะการสร้างทางรถไฟได้เอื้อประโยชน์ให้เกิดความสะดวกแก่ประชาชน สามารถเดินทางไปมาระหว่างท้องถิ่นต่างๆ ได้มากขึ้น และรวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าชาติได้พัฒนาไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ทำให้ประชาชนมีความใกล้ชิดกัน เกิดความรักและความสามัคคี ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ชาติเจริญก้าวหน้า พระมหากษัตริย์จึงเป็นหัวใจของชาติในทุกๆ ด้าน

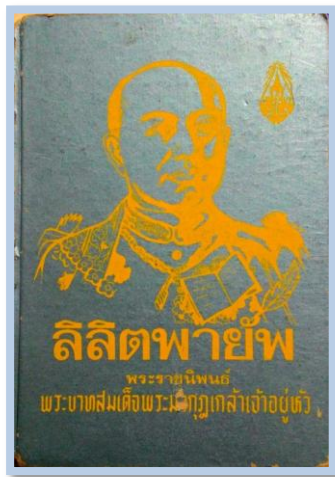
โดยแสดงภาพของพระมหากษัตริย์และบ้านเมืองในอุดมคติ คือพระมหากษัตริย์ทรงธรรม มีพระมหากษัตริย์คุณแก่ประชาชนในบ้านเมืองและทรงนำความเจริญมาสู่ชาติได้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ บ้านเมืองประกอบด้วยข้าราชการที่ดี มีนักบวชเคร่งครัด มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตรอบรู้ มีเหล่าทหารกล้าทำหน้าที่ปกป้องบ้านเมือง การค้าขายก็เจริญ ชาวต่างชาติทั้งฝรั่ง จีน แขก ล้วนปรารถนาที่จะเข้ามาพึ่งพาอาศัยพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย ฉะนั้น ประชาชนจึงรักและเทิดทูนพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด กลวิธีการเล่าเรื่องผ่านมุมมองทั้งพระมหากษัตริย์และประชาชนทำให้เห็นความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน ซึ่งทั้งหมดคือลักษณะของความเป็นชาติไทย

ในบทความเรื่อง “วรรณคดีมรดกของไทย: การอ่านใหม่ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม” โดย นัทธนัย ประสานนาม (2550: 91-108) ได้เปิดประเด็นการศึกษา ลิลิตพายัพ และวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ นิราศสุพรรณและขุนช้างขุนแผน โดยใช้วิธีวิจารณ์แนวหลังอาณานิคม (Postcolonialism) มีประเด็นสำคัญคือ ลิลิตพายัพเป็นงานเขียนบันทึกการเดินทางจากศูนย์กลางสู่ชายขอบที่ยืนยันอาณาเขตในอำนาจของผู้ปกครองให้ประจักษ์ว่า แม้แต่ในแผ่นดินที่ห่างไกลออกไปก็ยังสยบยอมต่อพระราชอำนาจ แสดงให้เห็นชั้นของอำนาจ คือ เจ้าเมืองรัฐชายขอบซึ่งตกอยู่ใต้อำนาจของศูนย์กลาง และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็ไม่ได้ถูกผนวกรวมเข้ากับความเป็นไทย เพราะ “ความเป็นอื่น” ยังถูกเน้นให้เห็นอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบจึงเป็นลักษณะ “บนลงล่าง” (top-down) ในรูปของความจงรักภักดี

เห็นได้ว่า งานวิจัยของอัญชลี ภูผะกา แสดงให้เห็นลักษณะเจ้าอาณานิคมของรัฐบาลสยามในฐานะผู้นำความเจริญมาสู่มณฑลพายัพ การสร้างทางรถไฟจึงมิได้หมายถึงการแสวงหาผลประโยชน์ แต่หมายถึงความก้าวหน้าด้านการคมนาคม และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติไทยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นหัวใจสำคัญ ในขณะที่บทความของนัทธนัย ประสานนาม ที่ใช้การอ่านแบบหลังอาณานิคมได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศูนย์กลางหรือชนชั้นนำสยามกับมณฑลพายัพในฐานะคนชายขอบที่ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามแต่อยู่ในฐานะ “ข้า” ที่ “เป็นอื่น”

ประเด็นที่อัญชลี ภูผะกา ยังไม่ได้กล่าวถึงและที่บทความนี้จะต่อยอดจากงานศึกษาของนันทนัย ประสานนาม คือการวิเคราะห์ลิลิตพಾಯัพในแง่ของการผลิตซ้ำอุดมการณ์ความรักชาติ การสร้างความเจริญเพื่อครอบครองทรัพยากร และการรวมคนเพื่อสร้างรัฐชาติที่ยังคงความเป็นอื่นและมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหลื่อมล้ำ ในโครงการอาณานิคมของรัฐบาลสยามที่ไม่ต่างกับการล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจ

บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอให้ผู้อ่านเห็นความคิดในการสร้างอาณานิคมของรัฐบาลสยามที่ปรากฏในลิลิตพಾಯัพ การสร้างทางรถไฟสายเหนือและการเสด็จเยือนมณฑลพายัพซึ่งชนชั้นนำได้บรรยายให้เห็นสภาพผู้คนและพื้นที่ในถิ่นทุรกันดารอันเป็นภาพที่ตัดกันระหว่างความเจริญในเมืองหลวงกับมณฑลพายัพอย่างชัดเจน คำถามที่ผู้ศึกษาสนใจคือ กระบวนการทั้งหมดนี้ได้รับการตีความจากชนชั้นนำสยามว่าเป็นการสร้างความเจริญให้แก่เมืองประเทศราช แต่หากมองในอีกแง่หนึ่ง รูปการณ์ที่สยามกระทำอาจหมายถึงกระบวนการสร้างอาณานิคมภายในเพื่อยึดโยงคนล้านนาให้เป็นส่วนหนึ่งของชาวสยามด้วยหรือไม่

ภาพปกหนังสือลิลิตพಾಯัพ

พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ฉบับพิมพ์ พ.ศ.2516

ภูมิหลังของหนังสือ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ลิลิตพยุหีเมื่อ พ.ศ.2448 ขณะยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ร่วมกับเจ้านายและขุนนางรวม 3 คน ได้แก่ น้อยสขจินดา หรือหม่อมเจ้าฤทธิวิธ หนาคชวราย หรือ พระยาบำเรอบริรักษ์ (สาย ณ มหาชัย) และนายมยุร หรือ พระยาสุรินทรราชา (นกยูง วิเศษกุล) ซึ่งหมายความว่า วรรณคดีเรื่องนี้มีผู้แต่งร่วมกันถึง 4 คน ดังปรากฏในโคลงท้ายเรื่องว่า

เรื่องนี้หนานชื่อแก้ว	เมืองบุรพ์ เริ่มแธ
น้อยสขจินดาพูน	เพิ่มถ้อย
หนานชวรายอีกนายมยุร	รวมสี่
ตรีแต่งตนละน้อย	รวบร้อยกรองสาร

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 133)

การเดินทางในคราวนั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เสด็จพระราชดำเนินติดตามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงเปิดทางรถไฟที่สถานีบ้านภาชี เมืองพระนครศรีอยุธยาและเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังเมืองลพบุรีและมณฑลนครสวรรค์ จากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จประพาสมณฑลพายัพ โดยมีพระราชประสงค์ว่า "...จักให้ หน่อไม้เห็นเมือง ทัวนา" ซึ่งแสดงถึงพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องการให้พระยุพราชคุ้นเคยกับราชการหัวเมืองประเทศราชที่ห่างไกลไว้

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ มณฑลนครสวรรค์ ซึ่งเป็นเขตสิ้นสุดทางรถไฟสายเหนือ ณ เวลานั้น พระองค์ได้ส่งพระยุพราชที่สถานีปากน้ำโพ โดยเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคผ่านพิจิตร พิษณุโลกและไปขึ้นบกที่อุตรดิตถ์ จากนั้นเดินทางโดยกระบวนม้าบัง ช้างบัง ต่อไปที่แพร่ ลำปาง พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ขากลับส่งเรือมาทางตาก กำแพงเพชร นครสวรรค์ ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง อยุธยา จนถึงกรุงเทพมหานคร

กล่าวได้ว่าลิลิตพาวัพเป็นวรรณคดีบันทึกการเดินทางที่ถ่ายทอดโดยชนชั้นนำสยาม ปรากฏคำอธิบายถึงสิ่งต่างๆ ที่ได้ประสบพบเห็น ทำให้ทราบข้อมูลท้องถิ่น เช่น ประชากร ทรัพยากร และภูมิทัศน์ของชุมชนตลอดเส้นทางการเดินทาง ผนวกกับสภาพและเหตุการณ์ทางสังคมการเมืองที่เปลี่ยนไปในเวลานั้น ทำให้พาวัพหรือดินแดนลำนาคตกอยู่ภายใต้การปกครองรูปแบบใหม่ของรัฐสยาม เกิดเป็นเมืองอาณานิคมภายในบนผืนแผ่นดินหรือพื้นที่เดียวกัน ด้วยลักษณะดังกล่าวจึงเป็นที่น่าสนใจว่า โลกทัศน์ของชนชั้นนำสยามอาจแฝงด้วยความคิดแบบเจ้าอาณานิคม และสถาปนาความยิ่งใหญ่ผ่านการบรรยายภาพพระเกียรติยศ ความรักชาติซึ่งเป็นอุดมการณ์ดั้งเดิม รวมถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองด้วย

“ความรักชาติจักเฝ้า เร่งให้ไทยเจริญ”: อุดมการณ์ที่มุ่งผลิตซ้ำ

การสร้างชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินรอยตามพระยุคลบาทของพระบรมชนกในการเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตก โดยทรงแสดงให้เห็นว่าเมืองไทยจะก้าวหน้าไปในทุกด้านที่สอดคล้องกับอารยธรรมตะวันตกด้วยความสมัครใจ ทั้งในทางเศรษฐกิจ ทาง การปกครอง และในทางวัฒนธรรม เพื่อความ “ทันสมัย” อันเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับสมาชิกภาพของประเทศไทยในชุมชนโลก (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2550: 21)

แนวคิดการสร้างความเป็นสมัยใหม่บนมรดกทางความคิดที่ตกทอดสืบเนื่องกันมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อให้สยามก้าวสู่ความเจริญ โดยพระองค์ทรงเน้นไปที่การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) เช่น ถนน คลอง ทางรถไฟ การจัดการศึกษา การยกเลิกระบบไพร่ทาส การจัดระบบการศาล และการสร้างระบบราชการ เป็นต้น (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2541: 157) ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งที่ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ฯ ก็โดยเสด็จตามแนวคิดของพระบรมชนก และข้าราชการบริพารทั้งหลายก็น้อมนำแนวคิดเรื่องการสร้างความเจริญนี้ ดังปรากฏในลิลิตพาวัพว่า

ศรีสวัสดิ์วิชัย ไกรกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์
มหินทราโยธยา สยามราชาธิราชสถิต ยิงพิศยิงพิศวง งงวาย
แทบลืมหีบหีบ แม้จักหีบสิ่งงาม หรือกล่าวความขยายบรรยาย
ถึงสิ่งสรรพ อันควรชมทั้งหมด ต้องกำหนดเพลานาน นี่ยาน
ความเจริญ เหล่าไทยเจริญขึ้นมา กว่าเมื่อปางก่อนก็ ข้อนีเห็น
ถนัดเจียว ถ้าไปเที่ยวในนคร สัจจรตามถนนหลวง ปวงรถม้า
ดาดดาษ รถมารกลากเลื่อนไป รถจักรใช้จักรรุด ไฟฟ้าจุด
ชัชวาล แลโอพารเพลินตา เติรไปมาแสนสุข ชนนฤทุกข์ทั่ว
หน้า ฟังพระเดชผ่านฟ้า ปกเกล้าเย็นเกษม ทว่านา ฯ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 1)

รายสุภาพตันเรื่องนี้เปิดฉากให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองที่
เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย สำหรับสายตาชนชั้นนำความเจริญรุ่งโรจน์คือความงาม
ที่น่าหลงใหล ความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองเป็นสิ่งที่น่าชื่นชม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ความเจริญดังที่กล่าวไว้ อาทิ การเกิดขึ้นของถนนหลวง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบการ
ให้ความสำคัญทางด้านการคมนาคมทางบกเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นรถม้า รถมาร
รถจักร ทั้งยังมีไฟฟ้าที่สว่างไสวไปทั่วทั้งเมืองในยามค่ำคืนและความเจริญนี้เกิดขึ้น
ได้ก็เพราะ “พระนำประเทศสู่ความ เจริญยิ่ง เจริญนา” นับเป็นการพัฒนาบ้านเมือง
ตามความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างตะวันตก

ไทยเปรมพึงบาทเจ้า	จอมสยาม
หม่อมมิตรขยาดนาม	ท่านไท่
พระนำเทศสู่ความ	เจริญยิ่ง เจริญนา
เพื่อพวกเราจักได้	เทียบหน้าเทียมเขา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 1)

ข้อความในโคลงบทนี้แสดงให้เห็นว่า ความเจริญที่รัฐสยามนำเข้ามา
เผยแพร่และสร้างสรรค์ขึ้นนั้นเป็นรูปแบบความเจริญเยี่ยงชาติตะวันตก การที่จะ
เทียบหน้าเทียมตาได้นั้นจึงเป็นการเทียบโดยความเหมือนกัน หากใช้จะเป็นความ

แตกต่างกันไม่ รัฐสยามพยายามที่จะเลียนแบบความเจริญตาม “ฝรั่ง” และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีรถไฟเกิดขึ้นในประเทศ

จอมไทยดาร์สโต้	ตอบคำ อมาตย์นา
ไฟเราะสุดควรจำ	จดไว้
รถไฟเป็นเครื่องนำ	ผลสู่ ประเทศแะ
ปวงราษฎรจักได้	สุขทั้งพุนสิน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 7)

จากโคลงที่เล่าถึงพระราชดำรัสตอบของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์ของพระองค์ในการนำระบบคมนาคมทางรถไฟมาใช้ในประเทศ ทรงหวังจะให้ประชาชนได้ “สุขทั้งพุนสิน” คือสุขอันเกิดจากความมั่งคั่งร่ำรวยเงินทอง อันจะนำมาซึ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ผู้คนจะสามารถขนส่งสินค้าเพื่อการค้าขายจากภูมิภาคหนึ่งมาสู่อีกภูมิภาคหนึ่งได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และเป็นการง่ายต่อการขนส่งทรัพยากรต่างๆ เข้าสู่ศูนย์กลาง รวมไปถึงความมุ่งหวังที่จะประสานผู้คนพลเมืองให้มีสำนึกว่าเป็น “คนชาติเดียวกัน”

แผ่นดินก็จักได้	รับผล อีกนา
จักช่วยผูกประชาชน	ชิดเข้า
ความรักรัฐมณฑล	จักเกิด ทวีพ้อ
ความรักชาติจักเร้า	เร่งให้ไทยเจริญ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 7)

ผลสัมฤทธิ์ที่รัฐไทยคาดหวังอีกประการคือการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนพลเมืองตามท้องถิ่นต่างๆ ที่ห่างไกล ให้ใกล้ชิดเข้าหากันและประสานเข้าหาศูนย์กลาง คือ กรุงเทพมหานคร และที่สำคัญคือความหวังที่จะรวมกลุ่มชนทุกหมู่ให้มีสำนึกของความเป็นชาติร่วมกัน

ฉะนั้น การมีรถไฟเกิดขึ้นจึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ประเทศชาติกำลังรุดหน้าสู่ความทันสมัยไปอีกก้าวหนึ่ง รวมถึงเป็นตัวบ่งชี้ความเจริญเติบโตและการขยายตัวด้านเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่งและการลงทุน ก่อให้เกิดการกระจายสินค้า

และความสัมพันธ์ของผู้คนมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการประสานพื้นที่และผู้คนในเมืองประเทศราชให้กลายเป็น “ชาวสยาม” หรือ “คนไทย” ตามความมุ่งหวังที่จะสร้างสำนึกร่วมของคนในชาติและรัฐชาติให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากแนวทางที่รัฐบาลสยามได้กำหนดรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นแบบใหม่ ในรูปมณฑลเทศาภิบาล เพื่อให้รัฐบาลกรุงเทพฯ สามารถประสานความสัมพันธ์กับท้องถิ่นได้อย่างรัดกุมยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การสร้างทางรถไฟย่อมส่งผลต่อการวางรากฐานในการกำหนดนโยบายด้านเศรษฐกิจด้วย เนื่องจากรัฐบาลกรุงเทพฯ มีความพยายามพัฒนาระบบการผลิตและการค้าเพื่อแสวงหารายได้จากการขนส่งสินค้าทางรถไฟซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2556: 165)

นอกจากรถไฟแล้ว การคมนาคมขนส่งยังขยายออกไปในรูปของการตัดถนนหนทางผ่านพื้นที่ต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงผู้คนและสินค้า ดังเช่นที่พระยุพราชเสด็จเปิดถนนแคว้นรัฐในโคลงว่า

อัญเชิญพระบาทไท่	นอกษัตริย์
ทรงเปิดถนนฝั่งตัด	ใหม่ไชร์
ถนนแคว้นรัฐ	ประทานชื่อ
เป็นเกียรติยศให้	แก่ผู้อำนวยการ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 67)

การสร้างความสำเร็จดังกล่าวจึงเป็นผลงานความดีความชอบของเจ้าแคว้นรัฐผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองท้องถิ่นในการบริหารบ้านเมืองให้แก่รัฐสยาม และเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหาวชิราวุธเสด็จนครสวรรค์ ในคราวที่พระองค์จะกลับเข้ากรุงเทพฯ เหล่าทหารเมืองนครสวรรค์ก็ได้แสดงความจงรักภักดีด้วยการเรียไรเงินสร้างสะพาน “ทหารนฤมิตร” ไว้เป็นที่ระลึกแด่พระองค์ที่เสด็จประพาสในครั้งนี้ ความว่า “...บัดถึงพลับพลาหลวง ปวงข้าราชกิจเฝ้า จึงหม่อมเจ้าคำรบ นบเกศเกล้าทูลสาร ว่าปวงทหารนครศักดิ์ จิตตั้งรักษต่อไท่ ได้เรียรายสร้างสะพาน ทหารนฤมิตรนามตระหนัก เพื่อเป็นหลักที่ระลึก นึกถึงคราวเสด็จประพาส...” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 121)

พลโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ คือผู้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพกองทัพน้อยที่ 2 (ปัจจุบันคือ กองทัพภาคที่ 3) ดูแลพื้นที่ภาคเหนือ ได้รวบรวมเงินของทหารในเมืองนครสวรรค์เพื่อสร้างสะพานทหารนฤมิตรขึ้น การสร้างถนน สะพาน และทางรถไฟจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นประจักษ์ว่า เส้นทางคมนาคมของสยามกำลังจะเปลี่ยนแปลงไป โดยประชาชนในรัฐเริ่มมุ่งให้ความสำคัญแก่การเดินทางทางบกตามแนวพระราชนิยมของชนชั้นนำมาขึ้น

ความเจริญในอีกด้านหนึ่งคือ การขยายระบบการศึกษาแผนใหม่ไปสู่ชนบท จากศาลาวัดเปลี่ยนเป็นโรงเรียน มีการจัดสร้างโรงเรียนเพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาหาความรู้ตามหลักสูตรและแผนการสอนที่กำหนดขึ้นโดยรัฐสยาม เป็นรูปแบบหนึ่งของการหลอมรวมความเป็นชาติผ่านชุดความรู้ที่ศูนย์กลางแผ่แผ่กระจายอย่างব্যบยล

วันที่ชาวหกนั้น	เสด็จไป
ทรงเปิดโรงเรียนไทย	ฤกษ์เช้า
บุญวาทวิทยาลัย	ชานาชื่อ ประทานหอ
เป็นเกียรติยศแด่เจ้า	ปกแคว้นลำปาง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 44)

รัฐสยามก็ได้รับความร่วมมือจากเจ้าผู้ครองนครเป็นอย่างดีเพราะถือว่าเป็นผลงานความดีความชอบ การเปิดโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัยซึ่งเจ้าบุญวาทย์ ผู้ครองนครลำปางเป็นผู้บริจาคที่ดินให้เพื่อสร้างเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาแผนใหม่โดยรัฐสยามมีนโยบายสำคัญคือ มุ่งอบรมเยาวชนในมณฑลพายัพหรือล้านนาให้มีสำนึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสยามในฐานะพลเมือง ผู้ที่ผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียนเท่านั้นจึงจะมีความสามารถเข้าสู่ระบบราชการแบบใหม่ได้ ซึ่งรัฐสยามในขณะนั้นกำลังขาดแคลนกำลังคน และที่สำคัญ บุคคลที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนคือผู้ที่ได้รับการกล่อมเกลามาให้มีสำนึกร่วมว่าตนเป็นชาวสยามแล้ว (สรสวดี อ่องสกุล, 2539: 411)

“จิตต์ที่คดกอนันัน มละล้านมลายศูนย์”: โครงการอาณานิคมภายในของสยาม

ล้านนาตกอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชภายใต้สยามรัฐที่มีอำนาจสูงสุด โดยยังคงมีเจ้าเมืองท้องถิ่นเป็นผู้ปกครองดูแลประชาชนภายในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ ให้สิทธิเจ้านายล้านนาตกลงเลือกเจ้านายกันเอง โดยรัฐบาลกลางเป็นผู้ให้ความเห็นชอบตามข้อเสนอของเจ้านายท้องถิ่น มีอำนาจแต่งตั้ง “เจ้าชั้นห้าใบ” ได้แก่ เจ้าหลวง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และเจ้าบุรีรัตน์ และมีการส่งส่วยสาอากรหรือเครื่องราชบรรณาการต่างๆ เข้ามาถวาย การทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา การช่วยเหลือในราชการสงคราม ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันความมั่นคงภักดีของตนที่มีต่อรัฐบาลกรุงเทพฯ (สรสวดี อ่องสกุล, 2552: 132-133) แต่การปกครองในรูปแบบเมืองประเทศราชนี้เองกลับไม่สอดคล้องอีกต่อไปสำหรับความมั่นคงที่รัฐสยามต้องการ เพราะประเทศราชนั้นก็อาจมีใจโอนอ่อนไปข้างใดข้างหนึ่งได้เสมอ เสี่ยงต่อการยึดครองของเจ้าอาณานิคมคืออังกฤษและฝรั่งเศส อีกทั้งเมื่อเมืองประเทศราชนั้นเกิดความรู้สึกไม่พอใจตัวผู้ปกครองที่ส่วนกลางส่งไปปกครอง ได้สร้างกำลังจากกลุ่มคนของตนขึ้นมาต่อต้านหรือที่เรียกว่า “แข็งเมือง” เช่น กรณีกบฏเงี้ยวหรือกบฏพระยาปราบสงคราม ซึ่งเกิดจากความไม่พอใจในระบบการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม (สรสวดี อ่องสกุล, 2539: 402-403) ด้วยเหตุที่กล่าวมาจึงนำไปสู่การปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นเสียใหม่ ในรูปแบบมณฑลเทศาภิบาล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการจัดการบริหารราชการแผ่นดินในแบบมณฑลเทศาภิบาล ด้วยหวังที่จะลดบทบาทและอำนาจของเจ้าพื้นเมืองลงไปเป็นเพียงข้าราชการคนหนึ่งของรัฐสยามอันหมายถึงเข้าในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ แห่งกรุงสยามอีกนั้นเองดังปรากฏในลิลิตพาวัพว่า

ที่เก่าเข้าหน่อไ้	ทรงชช ดำเนรแธ
ไปเนินพานบูรหมด	เขตต์เค้า
เจ้าอินทวโรส	สุริยะ วงศนา
รับเสด็จพรมแดนเจ้า	เกศกัมอัญเชิญ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 58)

ภาพของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ที่ต้องพินอบพิเทาต่อพระยุพราชสยาม เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ตกอยู่ในฐานะเจ้าที่ไม่มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง เพราะราชการทั้งปวงขึ้นกับข้าหลวงประจำนครซึ่งเป็นข้าราชการส่วนกลาง (สรสวดี อ่องสกุล, 2539: 282) และเจ้าอินทวยยศโชติ เจ้าหลวงนครลำพูน ก็ตกอยู่ในฐานะเช่นเดียวกัน

อินทวยยศโชติเจ้า	ครองนคร
หริภุญชัยขจร	เกียรติก็
รับเสด็จพระภุช	พร้อมรูป เทียนแ
นอบเภาเชิญเสด็จลี้	ลาตเข้าในเมือง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 82)

การปกครองในรูปแบบใหม่นี้จึงเป็นการสร้างสำนึกใหม่ให้เกิดขึ้นแก่ความคิดและจิตใจของพลเมืองที่จะยอมรับว่าเป็นคนไทยเช่นเดียวกับคนส่วนใหญ่ของสยาม โดยรัฐบาลได้เข้ามาจัดการปฏิรูปการศึกษา การศาสนา และทำนุบำรุงบ้านเมือง ทั้งการคมนาคมและสาธารณสุข ตลอดจนถ่ายทอดวัฒนธรรมกรุงเทพฯ สู่ภาคเหนือ ทำให้เอกลักษณ์ของล้านนาทุกด้าน เช่น การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมค่อยๆ ถูกทำลายเป็นลำดับ (สรสวดี อ่องสกุล, 2539: 403) นอกจากนี้มณฑลพายัพซึ่งแต่เดิมผู้ทรงอำนาจมักจะรักษาไว้เพื่อเป็นรัฐกันชนในการศึกสงคราม เมื่อสังคมแบบทุนนิยมได้คืบคลานเข้ามาทำให้กระบวนทัศน์ดังกล่าวแปรเปลี่ยนไปเป็นเรื่องของพื้นที่เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มณฑลพายัพซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้อย่างมากมายและผู้คนพลเมืองก็ถูกลดทอนลงเพื่อเป็นทรัพยากรสำหรับกระตุ้นความมั่งคั่งมั่นคงทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรสยามได้อย่างมหาศาล ในแง่นี้พายัพจึงตกเป็นอาณานิคมภายใน (internal colonization) ของรัฐสยามนั่นเอง

ระบบอาณานิคมภายใน คือระบบรวมศูนย์กลางอำนาจและกระจายความเจริญออกไปจากส่วนกลาง เน้นบทบาทและอิทธิพลของส่วนกลางที่จะมีต่อภูมิภาครอบนอก โดยยึดหลักที่ว่า ยิ่งภูมิภาครอบนอกมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับส่วนกลางเท่าใด ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างส่วนกลางและรอบนอกก็จะมีมากขึ้น วัฒนธรรม

ของภูมิภาครอบนอกจะค่อยๆ ถูกวัฒนธรรมของส่วนกลางเข้ามาแทนที่ กลายเป็นวัฒนธรรมอันเดียวของชาติที่สมาชิกทุกคนในสังคมจะต้องถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่ง และมีความจงรักภักดี (สุเทพ สุนทรเภสัช, 2548: 157) โดยในงานศึกษาของธงชัย วินิจจะกูล (2556: 294) ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า

คำว่าอาณานิคม...มาจากคำว่า colony มีใช้คำว่าประเทศ ราชหรือเมืองขึ้นตามการเมืองก่อนสมัยใหม่ของสยามอย่าง แนนอน แต่เมื่อมีการใช้คำเหล่านี้แทนกัน ประกอบกับการสิ้นสุด ของระบบการเมืองแบบก่อนสมัยใหม่ ความหมายของอาณานิคม จึงเข้ามาแทนที่ความหมายตามเดิมของประเทศราช

โดยนัยนี้ คำว่า “ประเทศราช” จึงถูกแทนที่ด้วยคำใหม่ว่า “อาณานิคม” (ธงชัย วินิจจะกูล, 2556: 149) ราชอาณาจักรสยามจึงดำรงสถานะเป็นเสมือนเจ้าอาณานิคม ผู้ปกครอง และมณฑลพายัพจึงมีสภาพเป็นดินแดนในครอบครองของสยาม หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า พายัพตกเป็นอาณานิคมภายในของศูนย์กลางอำนาจรัฐชาติ สยาม ทำให้พายัพเป็นชายขอบของสยามทั้งพื้นที่และผู้คนในราชอาณาจักรเดียวกัน ในฐานะผู้มีบารมีกับผู้พึ่งบารมี ดังจะเห็นได้จากภาพทวยราษฎร์ชาวพายัพที่กำลัง โปรยข้าวตอกดอกไม้และส่งเสียงร้องด้วยความยินดีในพระเกียรติพระบารมีอันควร แก่การสรรเสริญ จนถึงเจ้าหลวงเข้าเฝ้ารับเสด็จนั้นแสดงถึงการเข้ามาพึ่งบารมีพระเจ้า กรุงสยามของชาวล้านนา ซึ่งตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของรัฐบาลสยาม

กระบวนเดินเกินทุ่งเข้า	เขตต์เวียง
ทวยราษฎร์ยืนรายเรียง	เรียบหน้า
โปรยตอกดอกไม้เสียง	สาธุ สนั่นนอ
แคว้นโห่โห่ใจจำ	ราษฎร์อิ้วให้ตาม
ถึงคุ่มทรงพักแล้ว	ออกพลับพลา
ให้เหล่าเสวกามา	นบไต่
เจ้าหลวงอ่านสารา	รับเสด็จ
และเบิกอมตย์ให้	ไฝเฝ้าเรียงตัว

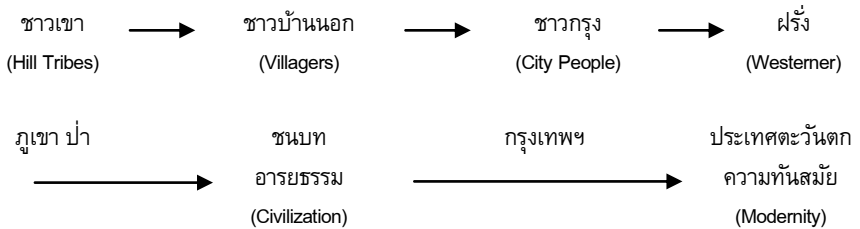
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 43)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระบบคิดแบบพึ่งพาอำนาจจากผู้ปกครองนี้เป็นที่เข้าใจได้ดีสำหรับชาวบ้านนอกผู้ซึ่งเคยพึ่งพาอำนาจจากเจ้าเมืองท้องถิ่นของตนมาแต่เก่าก่อน ประเทศไทยจึงประสบความสำเร็จกับวาทกรรมของผู้พิชิตนี้ ในขณะที่ชาวเขาซึ่งไม่เคยพึ่งพาบรรพบุรุษภักดีถูกมองว่าเป็นคนไม่เชื่อและไม่สามารถเป็นผู้เจริญได้ ดังที่ธงชัย วินิจจะกุล (2555: 406) กล่าวว่า

ลักษณะความเป็นตัวแทนของคนบ้านนอกที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังกล่าวซึ่งมีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับ “คนป่า” ชี้ให้เห็นถึงลักษณะความแตกต่างในวงกว้างของผู้อยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ไม่ว่าคนบ้านนอกจะเป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อชาติหรือพูดภาษาอะไรก็ตาม ตามจารีตประเพณีของวาทกรรมจักรวรรดิ (สยาม) แล้ว พวกเขาเป็นคนที่ขอเข้ามาอยู่ “ภายใต้พระบรมโพธิสมภารของเจ้าเหนือหัวของสยามผู้ประเสริฐ” พวกเขาเป็นพวกที่ “หนีร้อนมาพึ่งเย็น” ซึ่งจริงๆ แล้วคำดังกล่าวเป็นวาทกรรมของผู้ได้รับชัยชนะ ดังนั้น ประเด็นอยู่ที่ว่ากลุ่มชนดังกล่าวสามารถที่จะซบเลียงให้เชื่อได้ พวกเขาเป็นคนเชื่อ (docile) ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดจาก “คนป่า” ไม่ใช่เชื้อชาติ (race) แต่เป็นลักษณะความแตกต่างของความเชื่อ/ไม่เชื่อ (tamed/untamed) มีอารยธรรม/ไร้อารยธรรม กลุ่มชนดังกล่าวอาจจะไม่ใช่คนไทยและไม่ได้เป็นสาระสำคัญอะไร トラบไคที่พวกเขาเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง (subjects)

ลักษณะดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบ เกิดการแบ่งแยกทางโลกทัศน์ที่ตัดขาดจากกัน ระหว่างเมืองกับชนบท ชาวกรุง ชาวบ้านนอก และชาวเขาในฐานะ “คนป่า” ซึ่งชนชั้นนำสยามไม่สามารถผนวกตัวตนเข้ากับชาวบ้านนอกหรือชาวเขาได้ เพราะคนล้าหน้าก็คือคนลาว ซึ่งรัฐสยามเรียกว่า “ลาวเฉียง” ดังนั้น คนในล้านนาจึงอยู่ในสถานะ “คนอื่น” ในสายตาของคนกรุงเทพฯ โดยสยามมีภาระหน้าที่ที่สำคัญคือขับเคลื่อนชนบทให้มีอารยะก้าวสู่ความทันสมัย โดยเฉพาะการมีวัตถุสิ่งสร้างที่เป็นเทคโนโลยีเช่นเดียวกับความเจริญที่มีอยู่

ในประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก ดังแผนภาพของ ธงชัย วินิจจะกุล (2555: 415) ที่จำแนกความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ปกครองของรัฐสยามตามลำดับชั้นความ “civilization” ไปสู่ “modernity” ไว้ ดังนี้

แผนภาพนี้แสดงให้เห็นลำดับพลเมืองของคนต่างกลุ่มในแง่ความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ได้แก่ ชาวเขาในฐานะคนป่า ชาวบ้านนอกในฐานะผู้มีอารยธรรมในพื้นที่ชนบท ชาวกรุงเทพฯ ในฐานะผู้มีอารยธรรมและกำลังก้าวสู่ความทันสมัยแบบชาวตะวันตก และ “ฝรั่ง” หรือชาวตะวันตก ในฐานะผู้มีความทันสมัยสูงสุด ซึ่งแสดงให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนแต่ละกลุ่มโดยมีการจำแนกคุณค่าจากระบบอำนาจ การพึงพาอาศัยในระบบอุปถัมภ์ และผลประโยชน์เป็นส่วนเชื่อมผสานสอดคล้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่รัฐสยามมีต่อเจ้าประเทศราชซึ่งมีฐานะเป็นชาวบ้านนอก และชาวบ้านนอกก็มีสถานภาพสูงกว่าชาวเขาหรือชาวป่าอีกชั้นหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีกับพระยาปราบสงครามหรือกบฏเงี้ยวที่ได้รับความเดือดร้อนจากการเก็บภาษีอากรของรัฐสยาม ซึ่งทำให้เกิดการต่อต้านระหว่างกลุ่มอำนาจเก่าในล้านนากับข้าหลวงสยามที่เข้าไปดูแลณฑลพายัพในขณะนั้น ดังนั้นสยามจึงพยายามอย่างยิ่งที่จะกลืนชาวล้านนาและชาติพันธุ์อื่นๆ ในล้านนาให้มีสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองไทยร่วมกัน (สรสวดี อ่องสกุล, 2539: 367) ซึ่งรัฐสยามก็กระทำได้สำเร็จ ดังปรากฏในลิลิตว่า

สุดมานสบหมุ่เงี้ยว	สักดำ บิดนา
สตั้มภักต์กุ่มร่มกำ	มหรัดกัน
เฉยียงถือบุษปคำ	รพนบ พระนอ
จิตต์ที่คุดก่อนนั้น	มละล้างมลายคุนย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 41)

“พ่ายพโยนกันชนท์ ขอบค้ำว”: การสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์

การสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์หรือภูมิกาย (geo-body) อันเป็นผลพวงทางความคิดที่เกิดจากการก่อตัวของรัฐสมัยใหม่ (modern nation state) ทำให้ระบบบรรณาการจากเจ้าเมืองท้องถิ่น (tributary system) ที่มีต่อกันระหว่างรัฐคลี่คลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองของรัฐศูนย์กลางอำนาจส่งผลให้เกิดการปกครองหัวเมืองแบบใหม่ที่อยู่บนฐานความคิดเรื่องพรมแดน (ธงชัย วินิจจะกูล, 2556: 169-176) นำมาซึ่งความต้องการรู้ว่าในดินแดนของตนมีประชากรอยู่ที่ไหนบ้าง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้าง มีจำนวนมากน้อยแค่ไหน ด้วยการอาศัยเทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่เพื่อเป็นหลักการของการสำรวจประชากร (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2550: 28) ออกมาในรูปของรายงานการเดินทางและงานเขียนต่างๆ เพื่อรับใช้แผนการจัดการพื้นที่ภายใต้การบริหารของรัฐสมัยใหม่ เป็นการกระทำเพื่อจำแนกและจัดระเบียบข้อมูลเกี่ยวกับผู้คน พื้นที่และทรัพยากรที่กลุ่มชนชั้นนำได้พบเห็นจากประสบการณ์เชิงประจักษ์ กลายเป็นชุดความรู้ที่มีความสำคัญต่อการกำหนดกระบวนการทางอำนาจและอุดมการณ์ของชนชั้นนำสยามทั้งสิ้น (อริญชัย วรณชาติ, 2554: 494)

เนื่องจากลิลิตพ่ายพโยนเป็นวรรณคดีบันทึกการเดินทาง ตัวบทกับบรรยายสถานที่ต่างๆ แบบวรรณคดีนิราศ ซึ่งคำ “นิราศ” นี้ ตามตัวอักษรหมายถึงการพลัดพรากที่ต้องจากบุคคลอันเป็นที่รัก ดังนั้น การเดินทางจึงหมายถึงการที่ต้องปล่อยให้คนคนหนึ่งอยู่ข้างหลัง ณ ที่แห่งหนึ่ง ตามจารีตของการแต่งนิราศจึงสมมุติให้ผู้แต่งทั้งคนรักของเขาไว้เบื้องหลัง การเดินทางจึงก่อให้เกิดความโศกเศร้า ไม่ใช่ความรื่นรมย์ ซึ่งต่อมาชนบทนิราศก็มีการเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นเรื่องของเหตุการณ์ กิจกรรม สถานที่ กาลเวลา ผู้คนที่เดินทางจริงๆ ด้วยเหตุนี้ นิราศจึงกลายเป็นแผนที่ถ้อยคำบรรยายที่เกี่ยวกับการเดินทาง และกลายเป็นแหล่งที่มาของความรู้ทางประวัติศาสตร์ของภูมิศาสตร์ (ธงชัย วินิจจะกูล, 2555: 397)

ในลิลิตพ่ายพโยนปรากฏการเชื่อมโยงสถานที่ด้วยถ้อยคำบรรยายภูมิศาสตร์กับความคิดร่าเริงถึงนางอันเป็นที่รักตามชนบทนิราศเรียงลำดับของสถานที่ต่างๆ ตามทางที่ชนชั้นนำสยามผ่านพบ อาทิ

ห้วยชุมภูพัวกร้อน	ผ่อนกาย
ภูสลับซับซ้อนหลาย	ช่วงชั้น
ดูไปก็คล้ายลาย	ฉากหน้า เตียงแอ
เป็นฉากจริงกันณะนั้น	ไปซ้ำถึงนาง

[...]

ถึงอุมแปชื่อห้วย	แหล่งบัน เขตต์แฮ
พายัพโยนกันชนท์	ขอบด้าว
กับเมืองตากต่อกัน	ไปจาก นีนา
ใจเบิกไม่ก็ก้าว	จักได้เห็นเรือน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516: 66, 103)

โคลงสองบทข้างต้นที่ยกมาเป็นตัวอย่าง แสดงให้เห็นการบันทึกพื้นที่ตามเส้นทางต่างๆ ที่ชนชั้นนำได้ประสบพบเห็นผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ในชนบนิราศคือการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก และกลายเป็นวิธีการเขียนแบบหนึ่งที่สามารถสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์ให้แก่รัฐสยามได้

บทสรุป

แม้ว่าการวิจารณ์แบบหลังอาณานิคมจะเป็นวิธีการที่อาจถูกตำหนิว่าเหมือนการ “จับผิด” (นัทธนัย ประสานนาม, 2550: 107) แต่ก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การอ่านวรรณคดีด้วยวิธีการดังกล่าวได้ทำให้เกิดมิติใหม่ของความรู้ในวงวิชาการไม่น้อย และยังเป็นแนวทางในการศึกษาวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมของไทยต่อไปได้อีกมาก

เมื่อนำแนวคิดแบบหลังอาณานิคมมาใช้ศึกษาลิลิตพาวัพ แสดงให้เห็นว่า ลิลิตเรื่องนี้เป็นบันทึกการเดินทางที่ชนชั้นนำสยามถ่ายทอดแนวคิดการสร้างความสำเร็จผลิตซ้ำอุดมการณ์อาณานิคมเพื่อรวมมณฑลประเทศราชให้กลายเป็นรัฐชาติ และทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์ที่ชนชั้นนำสยามมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ในมณฑลพายัพ เรื่องราวการเดินทางของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธพร้อมด้วยเหล่าขุนนางข้าราชการไปในมณฑลพายัพได้ฝากแฝงแนวคิดและอุดมการณ์ที่ได้รับถ่ายทอดมาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ชนชั้นนำ โดยเฉพาะด้านการเมือง

การปกครองที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะรวบรวมเมืองประเทศราชต่างๆ เข้ามาสู่ศูนย์กลางอำนาจสยาม และพยายามอย่างยิ่งที่จะขยายความเจริญออกไปสู่พื้นที่แถบหัวเมืองต่างๆ รวมทั้งผนวกมณฑลพายัพไว้ในฐานะอาณานิคมภายใน

การวิจารณ์ลัทธิพิภพว่าเป็นหลักฐานเพื่อการสร้างชาติ ในฐานะที่เจ้านายและขุนนางสยามคือ ผู้เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณนำความรุ่งเรืองงามและความผาสุกมาสู่ประชาชนล้านนานั้นจึงเป็นการทำความเข้าใจเจตจำนงของชนชั้นนำสยามในฐานะผู้นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ชาติ อันเป็นมโนทัศน์ที่ไม่ต่างจากความคิดของประเทศมหาอำนาจเจ้าอาณานิคมแต่อย่างใด ซึ่งทำให้เรามองไม่เห็นวิเทโศบายทางการเมืองการปกครองของชนชั้นนำสยามที่มุ่งแสวงประโยชน์จากอำนาจทางการเมืองการปกครองอย่างแนบเนียน ภายใต้โครงการอาณานิคมที่ชนชั้นนำสยามใช้ต่อสู้กับประเทศมหาอำนาจทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- จิราธิ์ ประยูรวงษ์. 2545. *ลิตเติลบุตดา: ตะวันออกใหม่มองตะวันตก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาบรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โดม ไกรปรกรณ์. 2547. “รัฐสมัยใหม่-ชุมชน-ใจ-การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.” *วารสารอักษรศาสตร์* 33, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 1-26.
- ถนอมพล หิรัญเทพ. 2546. “จากขบวนการต่อต้านอาณานิคมสู่หลังอาณานิคมศึกษา: แนวคิดเรื่องการล้มล้างอำนาจอาณานิคมทางความคิดในงานของฟรานซ์ ฟานง และเอ็ดเวิร์ด ซาอีด.” *เอกสารประกอบการสัมมนาในระดับชาติ “วรรณกรรมโพสโคโลเนียลนานาชาติ”*. ศูนย์วรรณคดีศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับโครงการเอเชีย-ยุโรปศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- ธงชัย วินิจจะกูล. 2555. “คนอื่นในแดนตน: การเดินทางและความแตกต่างทางพื้นที่ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชนภายใต้การปกครองของสยาม.” แปลโดย สุเทพ สุนทรเกสัช. ใน **ทฤษฎีชาติพันธุ์สัมพันธ์: รวมบทความทางทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์เชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ การจัดองค์การความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ และรัฐประชาชาติ**, หน้า 391-420. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธงชัย วินิจจะกูล. 2556. **กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายของชาติ**. แปลโดย พวงทอง ภวัครพันธุ์, ไอดา อรุณวงศ์, พงษ์เลิศ พงษ์วนานต์. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟร่วมกับสำนักพิมพ์อ่าน.
- ธีระ นุชเปี่ยม. 2552. “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในประเทศไทยอดีตและปัจจุบัน.” **สายธารแห่งความคิด 3 สารนิพนธ์เชิดชูเกียรติ ท่านผู้หญิงวรณัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เนื่องในโอกาสอายุครบ 80 ปี, วุฒิชัย มูลศิลป์ บรรณาธิการ**. กรุงเทพฯ: กองทุนเพื่อวิชาการ วรณัญญา สนิทวงศ์ฯ.
- นัทธนัย ประสานนาม. 2550. “วรรณคดีมรดกของไทย: การอ่านใหม่ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม.” **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 3, 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 91-108**.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. 2550. **การสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเขา” ในสังคมไทยระหว่างทศวรรษ 2420 ถึงทศวรรษ 2520**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2516. **ลิลิตพายัพ**. กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา.
- วศิน ปัญญารุทธะกุล. 2556. **ภูมิปริทัศน์ภาคเหนือตอนล่าง สายธารอารยธรรมโขง-สาละวิน**. พิษณุโลก: สถานอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. 2550. **กว่าจะมาถึงวันนี้ สำคัญในประวัติศาสตร์สังคมไทย**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วิไลเลขา ถาวรธนสาร. 2545. **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สรสวดี อ่องสกุล. 2539. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

- สร้อยดี อ่องสกุล. 2552. “ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนาและรัฐไทย.” **สายธารแห่งความคิด 2**
สารนิพนธ์เชิดชูเกียรติ ท่านผู้หญิงวรณัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เนื่องในโอกาส
อายุครบ 80 ปี, วุฒิชัย มูลศิลป์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: กองทุนเพื่อวิชาการ
วรณัญญา สนิทวงศ์ฯ.
- สุเทพ สุนทรเภสัช. 2548. **หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้าน**
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุรียา สุไลมาน. 2552. “จากเจ้าผู้ขัณฑ์ถึงพระอภัยมณีและสังข์ทอง: การอ่านแนวหลัง
อาณานิคม.” **วารสารอักษรศาสตร์** 38, 1 (มกราคม-มิถุนายน): 119-165.
- อัญชลี ภูผะกา. 2553. **พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**
และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: วรรณคดีกับการสร้างชาติ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2541. **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่**
รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อริณชัย วรณชาติ. 2554. **ความรู้เรื่องอีสานในงานเขียนของชนชั้นนำสยาม**
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. การนำเสนอ
ผลการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 7 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก [http://www.pnru.ac.th/offi/graduate/upload-](http://www.pnru.ac.th/offi/graduate/upload-files/uploaded/Thesis%207/H_732.pdf)
[files/uploaded/Thesis% 207/H_732.pdf](http://www.pnru.ac.th/offi/graduate/upload-files/uploaded/Thesis%207/H_732.pdf). [วันที่เข้าถึง 24 มีนาคม 2558].

ภาษาอังกฤษ

Said, Edward W. 1993. **Culture and Imperialism**. New York: Vintage Books.